

İNSAN OLMAYI REDDETMEK: HAYDAR ERGÜLEN'İN "ANNE" ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

REFUSE TO BE HUMAN: A REVIEW ON HAYDAR ERGÜLEN'S "MOTHER" POEM

Hatice METİN

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author

Dr., MEB, Taşova Şehit Orhan
Gülmez Çok Programlı Anadolu
Lisesi

ORCID: 0000-0003-4886-4505

E-mail: nevametin@hotmail.com

Geliş Tarihi: 26.03.2023

Kabul Tarihi: 09.05.2023

Kaynak Gösterim/Citation:

Metin, Hatice. "İnsan Olmayı Reddetmek:
Haydar Ergülen'in "Anne" Şiiri Üzerine Bir
İnceleme". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*.
15/29, 040-054.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.537>

Öz

Doğumla başlayan insan varoluşu, özneleşme/nesneleşme, öteki/ben ve bütünlük/eksiklik karşıtlığı içindeki diyalektik bir süreçte şekillenmektedir. Bireyin anne rahminin rahatlığını ve bütünlüğünü doğumla yitirmesi söz konusudur. Acıyı bilmeyen, hiçlik ve varlık ayrımının olmadığı bir konumda bulunan insan yavrusu dünyaya gelir gelmez acıyı ve eksikliği tatmaktadır.

İnsanoğlunun doğumla başlayan zorlu mücadelesi ilerleyen süreçlerde bir bütünlük ve sabitlik arayışına dönüşmüştür. Bu varoluş çabaları, bireyin psikolojik derinliğini oluşturmaktadır. 20. yüzyılın en dikkate değer kuramlarından birisi olan psikanaliz bu derinliğe ve insan ruhunu şekillendiren katmanlara ışık tutmaya çalışmıştır. Bugün de etkisini sürdüren bu kuram Freud'un başladığı noktanın çok daha ilerisine ulaşmıştır. Bu bağlamda, psikanalizi farklı bir noktaya taşıyan isimlerden birisi de J. Lacan olmuştur.

Öteki ile tanışan bireyin *Gerçek*, *İmge* ve *Simge* dönemlerinin gerilimleri içinde içten dışa taşan bilinci, toplumsal bir konum kazanma çabası bağlamında anlam taşımaktadır. Fakat bir çocuğun ailede başlayan öteki ile tanışma ve bir topluluğun üyesi olarak "insan" olma safhaları bir dizi travmatik deneyime dönüşebilmektedir.

Bu makalede çocuk imgesini eserlerinde çok sık kullanan şairlerden birisi olan Haydar Ergülen'in "Anne" adlı şiiri incelenmekte, bir çocuğun varlık problemi, metnin "öteki"si olarak beliren anne üzerinden ortaya konulmaktadır. Şiirin öznesi olan çocuğun yaşadığı varlık muhasebesi ve *öteki* algısı, J. Lacan'ın *Gerçek*, *İmge* ve *Simge* düzeyleri çerçevesinde anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Haydar Ergülen, Anne, Lacan, psikanaliz.

Abstract

Human existence, which begins with birth, is shaped by a dialectical process within the opposition of subjectivation/objectification, other/self and integrity/incompleteness. It is in question that the individual loses the comfort and integrity of the mother's womb with birth. The human child, who does not know pain and is in a position where there is no distinction between nothingness and existence, tastes pain and deficiency as soon as he is born.

The difficult struggle of human beings that started with birth has turned into a search for integrity and stability in the following processes. These existence efforts constitute the psychological depth of the individual. Psychoanalysis, one of the most remarkable theories of the 20th century, tried to shed light on this depth and the layers that shape the human soul. This theory, which continues to be effective today, has reached far beyond the point where Freud started. In this context, one of the names that carried psychoanalysis to a different point was J. Lacan.

The consciousness of the individual who meets the other, which overflows from the inside out in the tensions of the Real, Image and Symbol periods, has meaning in the context of his effort to gain a social position. However, the phases of a child's meeting with the other, starting in the family, and becoming "human" as a member of a community can turn into a series of traumatic experiences.

In this article, the poem "Mother" of Haydar Ergülen, one of the poets who frequently uses the image of child in his works, is examined, and the existence problem of a child is revealed through the mother who appears as the "other" of the text. The existence accounting and other perception experienced by the child, who is the subject of the poem, is tried to be understood within the framework of J. Lacan's levels of Reality, Image and Symbol.

Keywords: Haydar Ergülen, Mother, Lacan, Psychoanalysis.

Extended Summary

The subjectivation adventure of man necessitates a dialectical process. Unlike other living things, humans do not have ready-made codes when they are in the here and now. The individual has to build these codes that are not owned. This struggle of the individual also constructs his psychological depth. This depth constitutes both a topographical feature of the human adventure and the source of art.

Philosophy, which has sought answers to human ontological inquiries for centuries, has been accompanied by psychology for the last two centuries. Sigmund Freud, one of the most influential figures of the 20th century, tried to understand the layers of human being within the mother-child-father triangle with the concepts of Oedipal complexity and castration. Freud's theory, which emphasizes the 0-6 age range, has opened the door to other dimensions and inferences with different researchers over time. One of the names that added different dimensions to psychoanalysis was J. Lacan. Lacan, who sees himself as a follower of Freud, draws attention to a person who exists with his social identity as opposed to Freud's biological person. The individual in the tensions of the Real, Imaginary and Symbolic periods exists with the other as a result of an overflow of consciousness from the inside out. The individual who encounters the other reads himself through it and experiences the struggles and tensions that will make his life meaningful within the context of the other. "There is no essence before perception, it comes into existence as soon as one perceives." (İzmir, Dialectic of the Subject, 71). In the framework presented by this perception, the individual constructs and lives his own story.

In this study, a text analysis is made in the light of Lacan's psychoanalyst understanding. Haydar Ergülen's poem "Mother" is trying to be understood in the context of subject/other, interior/external, integrity/incompleteness contrasts. The basic emotion that the poem wants to express finds its place in the effort of denial, which is indicated by the negation.

Rather than the ego, which is in an internal and more static position, in Lacan, the subject, which is in a state of being and in a dialectical process, comes to the fore. The speaking subject in the poem "Mother" is a child consciousness that is detached from the integrity of its real period and tries to find a position for its existence within the mirror function of the mother who appears as the first other. the subject of the poem "negation of being human" is in question.

The subject, which has to overflow from the inside state of the Imaginary level to the outside state of the Symbolic level, makes a clear distinction between human and child. The subject of the poem sees the appearance of existence as a deficiency, a negativity. he tries to get rid of this feeling of lack by finding a new appearance for himself. The starting point of the feeling of lack is to be human.

While the child subject refuses to be human, he positions it on the basis of "pain". Angle; It appears as a feeling in which the subject senses its existence and distances itself from the body. This destructive feeling is a phenomenon that people cannot escape from. At this point, it can be said that there is a certain weight of separation and pain in the individual's gaining awareness and in the bond he establishes with the other. Consciousness that overflows from the inside out always experiences the pain of separation and encounters pain. All perceptions of the individual struggling with pain are open, directed towards his own body.

The child-subject of the poem refuses to be human and to suffer in the high sensitivity of the awareness of the symbolic level. The state of opening from the inside to the outside, which starts from birth, causes the individual to face separation. Every situation of being outside brings the subject to the stage of becoming, but also reveals the existence of deficiency and pain. The subject of the poem seeks integrity and tries to find this basic emotion in nature, in response to the phenomenon of incompleteness that people become aware of through pain. Nature is alluring with its completeness and stability. Despite the various and sometimes contradictory appearances in nature, there is a harmony and completeness. Even the states of non-completion are not the result of destructive destruction, but rather a harmonious becoming and work ultimately moving towards completeness. The child-subject seeks to open a space for itself in nature in response to the pain, mourning, trauma and displacement that comes after birth. It is the image of the "mountain" that appears as the strong-other in a context where there is no pain and lack. The subject of the poem desires the strong, stable and holistic existence of the "mountain". The child-subject takes refuge in the image of the "mountain", a phallic object, without the fragmentation offered by being human.

The other who gives this context to the child-subject in the accounting of existence is none other than the mother. The mother, who is the other on the

imaginary plane, functions as a mirror for the child and enables him to see the world in a subject-object relationship. The subject of the poem goes the way of denying the humanity of a mother who never speaks, remaining in deficiency and pain, and wants to be born from the mountains, which is strong-other, subject to the law of a completely different "father".

When the subject of the poem "Mother" is analyzed with a Lacanian perspective, "What am I?" It is seen that the child-subject in the problem has a desire to integrate with nature by including the mother. The main issue of the poem's subject, which overflows by encountering the other and questions being "human", is actually to return to the holistic world of the Real period through nature. This desire turns into an artistic language in the text and embodies the relationship between art and psychoanalysis, which sheds light on the human spirit.

Giriş

İnsanın ruhsal derinliklerine dair yaptığı analizlerle Sigmund Freud, 20. yüzyılın en etkili isimlerinden olmuştur. Kendisinden önce de bilinç dışından bahsedilmiştir ancak insanın ruhsal çıkmazları anlaşılmasına çalışılırken bu kavramın yapmış olduğu etkiyi kuramının merkezine yerleştirmesi ile Freud "bilinç dışı kâşifi" olarak görülmüştür. Bu keşif çabaları bir anlamda insanın görünenin altındaki görünmeyen, karanlık yönünün "ürkütücü" bir anlatımı olarak değerlendirilebilir. Bu ürütücülük psikanalize yönelik eleştirilerin de bir yönünü teşkil etmektedir.

Psikanaliz bilimsel anlamda doğruluğu tartışılan bir kuram olarak görülmekle beraber, insan varoluşunu belki de çok fazla "biyolojik ve karanlık" görmesi ile de rahatsız edici olmuştur. Ancak Pandora'nın kutusu artık açılmıştır. En nihayetinde karmaşık bir organizma olan insanın ruhsal aygıtı neşter altındadır. Bu derinlikli operasyon, merkezinde insanı ve insanın çeşitli ilişkiler toplamını barındıran sanata etkileyici ve büyük bir dünya bahşetmiştir.

Psikanaliz, edebiyattan sinemaya ve resme kadar birçok sanat dalını ve dilini etkilemeyi başarmıştır. Bu etki rüyaların dilinin sanatın anlatımına yansımaları ile sınırlı olmamıştır. Bireyin en temel katmanı olan bebeklik ve çocukluk dönemleri *anne-çocuk-baba* üçgeni içinde travmatik boyutları ile eserlerde kendine yer bulmuştur. Bu kuram sanata kaynaklık etmekle beraber, sanatın ve sanatçının derinlikli olarak analiz edilmesine de imkân vermiştir.

Çocuk kavramının masumiyet çağrışımı Sigmund Freud'la birlikte eleştiriye maruz kalmıştır. Freud çocukluğun karanlık noktalarını kişiliğin neredeyse tek kaynağı olarak görmüştür. Kendisine yönelik eleştirilerin bir sebebi de çocukluğun içinde barındırdığı cinsellik karmaşasını ve baba nefretini, bu nefretin doğurduğu suçluluk ve kastre edilme korkusunu işlemesi, böylelikle çocuğun saflığına "halel getirmesi" olmuştur. Ancak bütün bu eleştirilere rağmen Freud çocuğun içine düştüğü Ödipal karmaşada ısrar etmeye ve çocuğun benlik bütünlüğüne bu karmaşayı sağlıklı atlatabildiği zaman ulaşabileceğini ileri sürmeye devam etmiştir.

Freud'un insanı, biyolojik bir insandır. Toplumla bağın en az olduğu dönem olan 0-6 yaş aralığı kişiliğin çekirdeğidir. Freud'un güdülerin tazyiki altındaki biyolojik insanı, kültürün baskısı altında bilinç dışını büyütür ve giderek nevrotikleşir. Arzulannın, sosyal hayatın kısıtlamaları altında bilinç dışına itilmesi ile insan mutsuzluğa yazgılı bir hâle gelir. Yani "Uygarlığın karşılığı nevrozla ödenir." (Geçtan 153).

“İnsan”ın Freud’un analizlerinden ötesi olup olmadığı tartışılan bir konu olarak belirmektedir. Freud’un en yakınındaki C.G. Jung, A. Adler, Otto Rank gibi isimler Freud’a kimi noktalarda itiraz etmişler ve psikanalize başka kapılar, imkânlar açmışlardır. Aslında bu imkânlar edebiyatın da sınırlarını genişletmiş, sanatın öznesi ve nesnesi olan insanı daha iyi anlamaya olanak vermiştir. Yaratıcılığı besleyen içsel dünyanın kapıları sanata ve sanatçıya yeni fırsatlar sunmuştur.

Psikanalize farklı boyutlar katan ve özellikle karakter analizine yardımcı olacak görüşleriyle ilgi uyandırmış olan Jacques Lacan, insan egosuna yeni bir pencere açan isimlerden biri olmuştur. Freud’un biyolojik insanına karşılık Lacan’ın insanı, iç etkilerden ziyade dış etkilerle inşa edilmiş; *Gerçek*, *İmgesel* ve *Simgesel* düzlemlerde insanın benliği şekillendirilmiş ve ego her dönem farklı güçlerin etkisinde kalmıştır. *Gerçek* dönemini yaşayan insan, varlığıyla mekânı kaplamaktadır. Bu dönem hem bütünlük hem hiçlik düzlemidir. Varlığını ötekinden ayıramayan insan dile de yabancıdır. *Gerçek*, ifadeye dönüşemeyen, dilin içinde var olmayan bir düzlemdir. Yani nesne kendisiyle ilişkili olan kavramlara dönüşüp kelime hâline gelmemiştir. Foucault’un dilin tetikleyicisi olarak “olmak” fiilini görmesi düşünüldüğünde insan “olma” eylemine erişememiş, dil eşiğini henüz aşamamıştır (Foucault 150). *Gerçek* dönemi “Maddesel olarak her şeyi içeren bir doluluk ancak anlam evreninde bir hiçliktir ve bizi varoluşa iter.” (İzmir, Lacancı Psikanaliz 34). *Gerçek* döneminin sessizliği imgesel ve simgeselin hazırlayıcısıdır. Özne bir dizi kopuşlar, bitişler ve *ölümler* yaşamaktadır, yaşayacaktır. Diyalektik bir oluş halinde olan özne, kendiliğinden taştıkça, *dışarıda* olanla, *başkası* ile karşılaştıkça var olmaktadır. *Gerçek*, dışarıyla bağın olmadığı hatta bir dışarının olmadığı “dilin olmadığı, nesnelere ve onların imgesel tasarımlarının olmadığı, bireyin kendi imgesel gerçekliğine herhangi bir aracı olmadan ulaşabildiği bir yerdir” (Erkan 1436).

İmgesel düzeyde çocuğun bütünlükten -anneyle, çevreyle bütünlük- kopup aynada kendi imgesi ve parçalarıyla tanıştığı düzeydir. Bu dönemde dil de henüz simgesellikten uzak parçalı bir yapıdadır. Çocuğun anneden tamamen kopması ve “babanın adı” (Taburoğlu 77) ile tanışmasının nihayetinde simgesel düzeye geçilir; toplum dediğimiz olgu çocuğun algı alanına girmeye başlar.

İnsanı *Gerçek* düzleminde *İmgesel* ve *Simgesel* düzlemine eriştiren öteki benliktir. “Ayna” imgesi ile bunu açıklayan Lacan, insanın kişiliğinin *ötekiyle* olan ilişkiyle şekil aldığını öne sürer. “Lacan, öznenin kendiliğini kurabilmesi için yaşamsal öneme sahip önemli ötekilerle ilişkisinin belli bir dönemle kısıtlanmayacağını, bunun her dönemde farklı bir önemli öteki ile öznenin arasında yaşanan

sürekliliğini yaşam boyu koruyan bir ilişki biçimi olduğunu belirtir." (İzmir, Lacancı Psikanaliz 22). İlk öteki de "anne"dir. Anne bebeğin ilk aynasıdır. Annenin tepkileri, annenin sözleri, annenin eylemleri ile bebek kendisini fark eder ve bu aynada "olmak" eşiğine atlar.

Bilinç düzeyine ancak farklılıklar keşfedildiğinde erişilebilir. Başkası olmak, bütünden kopmak acı vericidir ama "olmak" için gereken de budur. Bireyin varoluşunu kurgulayabilmesi, ancak toplumsal konumunun boyutları içinde mümkündür (Tura 87). Bebeğin bireye dönüşmesi anneyi yitirmesi ve dışarı taşması, *başkasının* varlığı ile karşılaşması sonucunda gerçekleşmektedir. Bu noktada Hamlet'in olmak ve olmamak kaygısıyla annesini kaybetme kaygısının denkliliği ilgi çekicidir. Hamlet oyununa Lacancı bir analizle yaklaşan Mutluhan İzmir, Hamlet'in korku ve tedirginliğini anneyi yitirme kaygısıyla açıklar. Hamlet'in sahip olmak istediği imgesel düzlem annesinin aynasına bağlıdır ve annenin yitimi "olma"nın da yitimidir (Lacancı Psikanaliz, 85). Bu durum egoyu zedeleyen, onu parçalayan bir karmaşaya sebebiyet vermektedir.

Lacan'ın bu üç düzlemi sürekli olarak birbirini etkiler ve özneye şekil verir. "Özne önceden bir öze sahip olmayan ve sonradan biçim kazanan bir yapıdır. Gerçek, imgesel ve simgesel düzenler, öznenin biçimlenmesini sağlayan güçlerdir; özne nesnesi ile ilişkisini bu düzenlerin algısı doğrultusunda biçimlendirerek iç ve dış gerçekliğini kurar." (İzmir, Öznenin Diyalektiği 38). Bu düzlemlerin niteliği ve diğer dönemlere yaptığı baskı benlik algısının, öznenin karakteristiğini ortaya çıkarır.

Görüldüğü gibi Freud, insanı içsel dinamiklerle aydınlatmaya uğraşırken Lacan *ötekinin* ifade ettiği güç kavramını merkeze koyarak çevreye, mekâna vurgu yapmaktadır. Lacancı bakış mekân tasvirini de gerekli kılmaktadır. Çevre veya mekân dediğimiz olgu, öznenin kendisini algılamaya başladığı ve dile kavuştuğu noktada öznenin de kodlarını içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda öznenin hikâyesini "yaşayacak bir yer bulma hikâyesi" (Lacan, Benim Öğrettiklerim 105) olarak görebiliriz.

Lacan'ın egodan ziyade özne üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ego, Lacan'ın psikanalist bakışında bireyin ekstatik bir varlık görünümü kazanmasında ve "ben" diyebilmesinde etkili olmasına karşın bencil ve kendi çıkarlarını öne alan bir kavram olarak belirir; özne ise *içeride* ve *dışarıda* olabilen, *öteki* ile temas kuran ve yeni özne-nesne ilişkileri kurabilen bir yapıdır. Ego, bütünlük çabası içindeyken "Bölünmüşlük öznenin varoluşunun gereğidir." (İzmir, Öznenin Diyalektiği 104). Öznenin kurulumu eksiklik, parçalanma üzerinedir. *Gerçek* döneminden

nesnenin hazır ve nazır olmayışı neticesinde *istek* duyarak çıkan özne, kusursuz bir bütünlüğü yitirerek, parçalanıp eksilerek bir varoluş mücadelesi içine girer. Öznenin varlığı, ekstatik yani mesafe kuran, kendisini *öteki* olandan ayırabilen bir varlık niteliğini gerekli kılmaktadır. Özne; yaşadığı kopma, bağlanma, yabancılaşma süreçleri ile bireyi *içeri/dışarı* denklemi içinde var etmektedir. Birey bilinç kazandıkça *ötekinin* sunduğu kültürel alanda kendine kimlik ve kişilik kurgulamaya çalışmaktadır. Bütün bu süreçlerde; içinde bulunulan konumu olumsuzlama, inkâr veya kabullenme gibi davranışların sergilenmesi ise öznenin oluş diyalektiğine başka bir boyut katmaktadır. Kendilik bilinci kazanan öznenin kabul veya ret eylemleri içinde olması, olumsuzlamayı veya özdeşleşmeyi tercih etmesi olağan bir sürecin duraklarıdır.

İnceleyeceğimiz şiirin öznesi *ötekini* keşfeden, *Simgesel* dönemin içinde beliren varlığını sorgulayan ve olumsuzlayan bir çocuk-öznedir. Şiirin çocuk-öznesi, bu olumsuzlama söylemi içinde insanlık olgusunun kötücül yönünü imlemekte ve *içeri/dışarı* sarsıntısı yaşayan bilincinde bambaşka bir *dışarı* kurgulamaya çalışmaktadır. Şiirin anlam dünyasına bakıldığında, insanoğlunun psikolojik derinliğine ışık tutan kuram ve düşüncelerin sanatın temelde yatan mesajına, onu var eden kaynaklarına dair açıklamaları zenginleştirdiği fark edilebilir.

Anne, Çocuk ve Tabiat: Öznenin Oluş Serüveni

Haydar Ergülen'in "Anne" adlı şiiri Gerçek, İmgesel ve Simgesel dönemlerinin çelişkileri içindeki bir çocuk-öznenin varlık sorgulamalarını içermektedir. Şiir, anlatıcı olan çocuk-öznenin anne ile yaptığı tek taraflı bir konuşmanın aktarımıdır. Bu konuşmanın çözümlemesi yapıldığında Lacan'ın, kendisini aynada -bu aynanın niteliği ve kimliği her döneme göre değişmektedir- algılamaya başlayan ve aynada gördükleri karşısında bocalayan öznesi görülmektedir.

Sahi senden mi doğdum anne
 Yollar nehirler kuşluk vakitleri dururken
 bir insandan mı doğar bir çocuk
 Anne senin yüreğin taş olsa dayanır mı
 Kuş olsa çiçek olsa gündüz olsa
 Kırılmaz mı acıdan bir sap menekşenin boynu
 Bu kez dağlar doğursun beni anne
 Sen de ılık bir yağmur ol
 Durmadan yağ kanayan yerlerime
 (Ergülen 9)

Bireyin oluş serüveni bir *içeride olma* ve *dışarıya taşma* serüveni olarak görülebilir. Gerçek döneminde *içeri/dışarı* olgusunun söz konusu bile olmamasına karşılık *imgesel* dönemin, bireyi kendi içinde tutan bir egosu ve *simgesel* dönemin kişiyi dışarıya davet eden bir *ötekisi* olduğu görülmektedir. Her varoluş bilinçte şekillenen *orası/burası* dengesinin sarsılması ile anlam kazanmaktadır.

Şiirin çocuk-öznesi yitirdiği *içeride* ve *burada* olma hâlini artık ekstatik bir varlık olduğu için kendisinden ayrı bir özne olarak beliren annesinin *ötekiliği* üzerinden yeniden bulma veya inşa etme çabasına girmektedir. Tam bu noktada Lacan'ın öteki kavramını nasıl tanımladığına bakılmalıdır. Lacan öteki için "Öteki, Öznenen çıkıp mevcut hale gelebilen ne varsa hepsine hükmeden gösterenler zincirinin yer aldığı mahaldir, öznenin içinde görünür hale gelmesi gereken o canlı varlığın alanıdır." (Psikanalizin Dört 216) tanımlamasını yapmaktadır. Lacan için öteki ile ilişki bir kusurdan, eksiklikten doğmaktadır (Psikanalizin Dört 217). Annenin öteki olması çocuğun bütünlüğünü yitirmesi, eksikliğini fark etmesi ve aynada kendi ile tanışması nihayetinde gerçekleşir. Şiirde artık bir *öteki* olarak beliren anneye yöneltilen sorular, çocuk-öznenin içinde olduğu varlık karmaşasının anlatımı olarak kendini göstermektedir. Öznenin soruları "ben neyim?" etrafında dönmekle beraber derin bir eleştiriyi ve acıyı da içinde barındırmaktadır.

Şiire bir bütün olarak baktığımızda özne, varlığına dair derin bir travma yaşamaktadır. Şiir kişisi olan çocuk-özne konuşmasına "sahi senden mi doğdum anne? sorusu ile başlar. "Sahi" sözcüğünün ifade ettiği inanamama, kabullenmekte zorlanma hâli, dünyadaki varlık alanına atılan ilk adım olan doğum hadisesinin üstlenicisi olan anneye yöneliktir. Bu noktada şiirin doğumla başlaması anlamlıdır. Çocuk-özne, insan hayatının ilk travması ve ilk yitiği olan "doğum"la sorgulamalarını başlatmıştır. Doğum egonun yaşam boyu yaşayacağı dönüşümlerin, yitiliklerin, yabancılıkların ilkidir; ilk sürgün, ilk acıdır. Anlatıcı çocuk-öznenin benliğine, beden imgesine, öznesine yönelik ilk krizidir. Freud'un tanımladığı "yas"a (Şahin 117) dair ilk yaşantıdır. Şiirin bütününde öne çıkan kavramın "doğum" olması "yas" kavramının ifade ettiği nesne yitimini akla getirmektedir. Doğum, haz kaynağı olan nesnenin (anne rahmi) yitimi, yasin da başlangıç noktasıdır. Ancak şu da var ki yas kaybedilenin içselleştirilmesidir aynı zamanda. Dölyatağı yitirilse de benliğin derinliklerinde tüm özel çağrışımlarıyla var olmaya devam edecektir. Nitekim psikanalist Otto Rank, insanın birincil anksiyetesinin kökeni olarak doğumu görmüş ve insanoğlunun bütün yaşamı boyunca aradığı arzu ve huzuru bu ilk travmanın yarattığı dehşetten kurtulma

çabası olarak değerlendirmiştir. Bütün birleşmeler, içselleştirilen nesne yitiminin verdiği gizli acıdan kurtulma çabasıdır (Geçtan 204). "Sahi senden mi doğdum anne?" diye soran çocuk-özne yabancılık hissiyle doludur:

Günlük yaşamda her değişim, bedeni sınavan her kriz iki taraflı bir tekinsizlik, endişe verici yabancılık uyandırır. Farklılık sebebiyle kendine yabancılık. Tekinsizlik/endişe verici yabancılık, tanıdık ve yabancı sorunsalıyla birlikte kendini 'evinde' hissetmeme gerçeğinin doğurduğu endişe duygusunu da yeniden tanımlar (Gampel 49).

Bireyin bilinç kazanması ile başlayan büyüme serüveni, yabancılaşma ve kısmi bir yerinden olma hâli neticesinde diyalektik bir sürece dönüşür. Çocuk-öznenin yaşadığı endişe ve tekinsizliğin kaynağı bir anneden yani bir insandan doğmuş olmaktır. Şiirin öznesi bu endişe ve tekinsizliğin doğurduğu yabancılaşma, yerinden olma hâli ile varlığını inşa yoluna girmektedir. Anlatıcı, bu duygularla sormaya devam eder: "yollar, nehirler, kuşluk vakitleri dururken/ bir insandan mı doğar bir çocuk"

Yukarıdaki mısralar yabancılığı, endişe ve tekinsizliği besleyen karşıtlığı ele verir: çocuk-insan karşıtlığı. Anlatıcı çocuk-özne, bir çocuğu bir insan olarak kabul edememektedir. Çocuğun insandan olması -çok daha başka şeyler olabileceken yollar, nehirler, kuşluk vakitleri gibi- kabullenilmesi zor bir varoluştur. Şiir kişisi "evinde" değildir; o, bu dünyaya daha doğrusu *insanların* dünyasına ait değildir. Çocuk-özne varlık düzleminde bir sürgündür. Metinde eylemlerin geniş zaman ekiyle çekimlenmesi ve "bir" belgisiz sıfatının kullanılması anlatıcının bunu bütün çocukların kaderi olarak gördüğünü, isyanının "çocuğun" yazgısına yönelik olduğunu imlemektedir.

"Bir çocuk, insandan doğamaz, insan olamaz." yargısı varlığına mesafe koyan, olumsuzlayan öznenin yargısıdır. Özne, bilinç düzeyinde kendisi ile olumsuzladığı arasına mesafe koymakta, bu mesafeden yeni bir varlık telakkisi inşa etmeye çalışmaktadır. Bilinç, koyduğu mesafe ile *dışarı* taşmaktadır.

Dışarı taşan bilinç reddetme üzerinden bir varlık alanı açmaktadır. Bu varlık alanının açılması ise kendiliğini idrak edebilecek bir ötekiye ve bu tecrübesini somutlaştıracak bir ifade olanağına bağlıdır. Çocuk-öznenin kabullenemese de konuşabilmesi ve reddettiği bedeninin imgesine varabilmesi için bir dile ve bir aynaya ihtiyacı vardır. Ona bu dili kazandıracak olan ve ayna işlevine sahip olan varlık "anne"dir. "Konuşmak anne ile çocuk arasındaki bağılılığı hem var eden hem de çocuğu anneden ayırandır." (Altzinger 80) hakikati anlatıcı

çocuk-öznenin anneye ihtiyacını da ortaya koymaktadır. Şiir kişinin *İmgesel* döneminde benlik ve beden algısını şekillendiren *öteki*, annedir.

Çocuk-öznenin bedensel bütünlüğünü görebilmesi, kendini başka bir varlık olarak konumlandırması içinse dile gereksinimi vardır. Dil onu ayıran, *öteki* yapandır. Çocuk-öznenin "Ben' haline geliş süreci, ötekini kendisinden ayrı tutabilmesini sağlayan ötekileştirme işlemi sayesinde gerçekleşir. Ötekileştirme yalnız, imgesel ikili karşıtlıklar zemininde gerçekleştirilebilecek bir işlemdir" (İzmir, Öznenin Diyalektiği 100). *Ötekileştirme* işleminin taşıyıcısı ona sembolleştirme yeteneği kazandıran dil olarak belirir. Anne ise dili ve özneyi açığa çıkararak bu karşıtlığın zemini dir.

Öteki olan anne-ayna sayesinde benlik ve beden bütünlüğünü keşfeden çocuk-özne, inkâr sürecine girmiştir. Bilinç düzeyinde kendini artık *öteki* olarak görebilen şiir kişinin *Simgesel* dönem içine girme zamanı gelmiştir. Aynalar çoğaltılmalıdır ve bilinç bu aynalar yoluyla *Simgesel* dönemin yani toplumsal yaşamın bir öznesi olmalıdır. Oysa çocuk-özne de inkârcı ve isyancı bir dram doğmaktadır. Onun "dramı kendisini var edebilmek için topluma, dile, üretim ilişkilerine olan bağımlılığının farkına varmasıyla başlar." (İzmir Lacancı Psikanaliz 100). Bütün bu ihtiyaçlar sarmalından varlık trajedisi başını kaldırmakta ve "anne senin yüreğin taş olsa dayanır mı/ kuş olsa çiçek olsa gündüz olsa/ kırılmaz mı acıdan bir sap menekşenin boynu" demektedir. Anne-ayna ile yapılan tek taraflı konuşma sorularla devam ederken bu soruların altında yatan acı kendini açığa çıkarmaktadır. Çocuk-özne tekinsiz bir dünyanın içine doğmuştur. Kendi ötekiliğini onun üzerinden inşa ettiği annesinden bu tekinsizliğe dair bir teselli aramaktadır. Bu teselli başka bir karşıtlık düzleminde bulunmaktadır: Doğa-insan karşıtlığı. Bir çocuğun bir insandan doğduğuna inanamayan anlatıcı çocuk-özne "insan"ı reddederken aslında *Simgesel* dönemi de reddetmektedir. *İmgesel* dönemin anne figürü öznenin varlık kazanması, vücut bulması için gerekliken *Simgesel* dönemin (toplumsal yaşam) çoğalan aynaları "acı" ile özdeşleşir ve reddedilir. "kırılmaz mı acıdan bir sap menekşenin boynu" diye soran çocuk-özne, "menekşe" nesnesinden kendi öznesine doğru bir ilişki kurmuştur. Acı dolayısıyla yaşanan tekinsizlik "menekşe" için değil kendi öznesi içindir. Şiir öznesi, bağ kurduğu nesne üzerinden varlığına dair yeni bir bilinç düzeyine ulaşmaktadır. Anlatıcı özne, nesne karşısında aslında kendisini de nesneleştirmektedir. Bu nesneleştirme üzerinden *dışarı* taşan bilinç özdeşimle yeniden *içeri* girmekte ve özneleşmektedir.

Çocuk-özneyi olumsuzlama davranışına iten temeldeki neden acı olarak belirmektedir. Acı, bir eksikliktir fakat öznenin bu eksikliği hissetmesi, bunun

bilincine varması, en önemlisi acı üzerine düşünmesi onu diyalektik bir sürece sevk etmektedir. David Le Breton'un ifadesi ile "Acı insanı kendisinden koparması ve sınırlarıyla yüz yüze getirmesi anlamında kutsal bir yaradır. Moral bir denetim altında tutulduğu ya da aşıldığı takdirde insanın bakışını genişletir." (16). Öznenin oluş sürecinde bir aşama olarak beliren ve acı ile kendini gösteren bu eksiklik hissi bütünlük arayışını doğurmaktadır.

Özne, yaşamının ilk yıllarında içinde olduğu bütünlüğü, eksiksizliği tekrar bulma çabasına girmektedir (İzmir, Lacancı Psikanaliz 259). "Bu kez dağlar doğursun beni anne" diyen özne soruları bir kenara bırakıp kendine başka bir varlık düzeyi arama peşindedir. Çocuk insandan doğmuş olamaz. Ama neden tabiatın bağrından çıkmasın, neden doğanın bir parçası olmasın? Burada şiir öznesinin özellikle "dağlar"ı istemesi önemlidir. Dağ imgesi; güçlülüğü, sarsılmazlığı ve yüceliği çağrıştırmakla beraber yalnızlık demektir. Anlatıcı çocuk-bilinç, ben/öteki karşıtlığı düzleminde kendisini dağ imgesinin sunduğu aynada görmek istemektedir. Dağ, *güçlü-ötekidir*, en önemlisi dağ acı duymaz. Çocuk-özne ise bu tekinsiz ve yasla dolu dünyada acıdan kaçabileceği bir ötekileşme sürecine ihtiyaç duymaktadır. Bütün bunlara ek olarak "dağ" arzuları tatmin eden bir fallus olarak görülebilir. "Dağ", güçlü-öteki olarak metinde arzu ve iktidarın kaynağı fallik nesnedir. Onun yekpareliği, çocuk-öznenin anne-çocuk bütünlüğüne benzerdir; arandığı bütünlük hissi dağ imgesinin sunduğu tamlık ve eksiksizlikte tatmin edilebilir. "Arzu her zaman anne-çocuk bütünlüğündeki (fallus) gibi eksiksiz bir bütünlüğe duyulan arzudur ama kendisini güç arzusu olarak gösterir. İktidara ulaşabilmek; yani fallus olabilmek için gerekli olan fallik nesnenin kökünde ne olduğunun hiçbir önemi yoktur." (İzmir, Lacancı Psikanaliz 58). Ayrıca dağın yalnızlık çağrışımını da dikkate alırsak *Simgesel* dönemin acılarından kaçmanın bir yolu yalnızlıktır, yeni bir içeride olma hâli kurgulayarak yalnızlığa sığınmaktır. Toplumsal normları idrakten uzak olan çocuğun aynaları kırması, inzivaya çekilmesi dağların bütüncül yapısında gizli olan bir emniyet alanıyla olacaktır. Şiir öznesi kendi benliğinin sınırlarını çizmeye çalışırken ve bu sınırları doğayla kurgularken bunu hükmedici bir tavırla değil bağ kurucu bir duyarlılık ve bütünün bir parçası olma isteği ile yapmaktadır.

İnsan, karşıtlıklar içinde kendi varlığını inşa etmeye çalışmaktadır. İnsan; öznesne, iç-dış, tikel-tümel, sonlu-sonsuz karşıtlıkları içindeyken arzuları ve eksikliklerinin ardından gelen bir bütünlük arayışı ile devinim hâindedir. Şiirin çocuk-öznesi aslında bu denklem içinde tabiatın bütünlüğünü ve sabitliğini arzularak varoluşunu tamamlama peşindedir.

Çocuk-özne "insan"dan, *başkası* ile şekillenen, kimi zaman baskı ve dayatma üzerine kurulan toplumsal alandan kaçsa bile kaybetmek istemediği çok önemli bir figüre sahiptir. Bu figür anneden başkası değildir: "sen de ılık bir yağmur ol/durmadan yağ kanayan yerlerime"

Anne sağaltıcıdır. O, acıyla dolu çocuk-öznenin "durmadan" kanayan yerlerini iyileştirebilir. Ancak bu sağaltım sürecinin bir şartı vardır. Bu şart, annenin de doğanın bir parçasına dönüşmesidir. Anne "ılık" bir yağmur olmalıdır. "Ilık" yani ferahlatan, ne üşüten ne de yakan bir yağmur olmalıdır. Tıpkı bebeğin içindeyken ne üşüyüp ne de yandığı, bereket ve hayat kaynağı olan annenin döl yatağı gibi. Bütün bu söylemin altında yatan temel itki; "doğum"un acısı, travması, yası karşısında, ılık bir yağmur olan annenin döl yatağına geri dönme arzusudur.

Kendisine ait olmayan bir *dış* dünyayı (insanları, toplumu) kabullenemeyen çocuk-özne, kendisine ait doğayla örülü bir *iç* dünya kurmaya çalışmaktadır. Bir anlamda "annedeki sığınağa geri dönme isteği" (Rank 34) insan olma reddiyesi ve doğayla bir olma arzusu ile açığa çıkmaktadır. Doğayla sağlanan bu uyum ve bütünsellik ana rahminin yani ilksel hazzın ikamesi olarak belirlemektedir. Doğum öncesinin sınırsız özgürlüğü ve bütünselliği, Lacan'ın *Gerçek* evresinin hem hiçlik hem varlık ya da ne hiçlik ne varlık olarak kendini gösteren niteliği ile örtüşmektedir. Rank'ın ilksel hazzı ve doğum travmasını merkeze alan analizinde, insan yaşamı bu iki kutbun etkisindedir. Lacan'da ise *Gerçek*, nihayete ermiş bir evre olmanın ötesinde diğer evrelerde de görülebilen gölge bir varlık olarak kendini göstermektedir. Çocuk-özne, doğumla gelen acının hırpaladığı egoyu anneden daha güçlü olan başka bir ötekiyle yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Anne ise *ötekine* eklenilmesi yoluyla yeni bir varlık kazanmaktadır. Bebeğin emme ve dışkılama ile döl yatağının hazzını ikame etmesi gibi (Rank 37) çocuk-özne de doğanın sunduğu güçlü-öteki sayesinde eksiksiz olana ve annenin rahmine geri dönmektedir.

Sonuç

Haydar Ergülen'in "Anne" şiirindeki anlatıcı karaktere Lacan'ın kuramından yola çıkarak baktığımızda simgeselin inkârını, dış dünyaya karşı içsel bir sığınma talebini görüyoruz yani özne, egosunu imgesel dönemde konumlandırmak ve daha güçlü bir *ötekinin* aynasında kendini görmek istemektedir. Bu güçlü-öteki şiirde "dağ" imgesi ile somutlaşan, bütüncül ve sabit olan doğadır.

Dış dünyaya karşı kendi arzusuna göre bir iç dünya kurma çabası edebiyat ve sanatın da temel amaçlarından birisidir. İnsanın kendisine ait olmayan bir dünyayı keşfetmesi ve bütünlüğünü yitirmesi, sanatın anlama ve anlatma çabasına denk düşer. Kendisi için kurduğu içsel mekândayken dış dünyanın darbelerine maruz kalan birey sanata sığınır (İzmir Lacancı Psikanaliz 45). Şiir anlatıcısı çocuk-öznenin yaşadığı da tam olarak budur. Dış dünyanın acı veren derin darbelerine annenin verdiği bütünlük duygusu ile örülür bir iç dünyadayken maruz kalmıştır. Çocuk-özne, dış dünyaya anlam vermek yerine iç/dış karşıtlığı bağlamında kendisi için anne rahminin çeperleri gibi korunaklı bir içsel mekân yaratmaya çalışmaktadır. Şiirin temelini bu arzu oluşturmaktadır. Bu arzu ile çocuk-özne yaşadığı acıya karşı savunma alanları oluşturmaktadır.

Acı hissi ve bu his üzerine geliştirilen bilinç, özneyi ekstatik bir varlığa dönüştürmekte ve özne diyalektik bir süreçte kendisini bulmaktadır. İnsanın acı ve eksiklik üzerine kurulu yazgısına karşılık bütünlük ve sabitlik üzerine kurulu bir tabiat bulunmaktadır. Eksatetik varlık olarak *dışarı* taşan çocuk-özne, eksikliğin verdiği acı karşısında güçlü-öteki olan doğayla yeniden *içeride* ve güvende olma hissini tatmak istemektedir. Bu his; insanın arzuları, acıları, eksiklikleri üzerinden boy veren sanatın da kendini var etme biçimidir. Sanat eserinin dilin farklı biçimleri ile şekillenen dünyası aslında bir çocuğun bütünlük arzusunun ve eksiklikten, karşıtlıktan kaçınma eyleminin bir yansıması olarak belirmektedir.

Kaynakça

- Altzinger, Fatma. "Sürgün ve Sürgünde Travmatik Olan". *Psikanaliz Buluşmaları-8 Sürgün ve Psikanaliz*, 18-19 Kasım 2011, Editör Talat Parman, Bağlam Yayınları, 2014, ss. 80-85.
- Ergülen, Haydar. *Yağmur Cemi*, Toroslu Kitaplığı, 2006.
- Erkan, Ümmet. "Lacan'da Öznenin Kurulumu ve Ötekinin İnşası: Psikanaliz ve Oryantalizm." *Turkish Studies*, s.14, c.3, 2019, ss.1425-1440.
- Foucault, Michel. *Kelimeler ve Şeyler*, İmge Yayınları, 2015.
- Gampel, Yolanda (2014). "Sürgünün figürleri Farklılığın Oluşumu, İçe Alma, Dışlama, Sürgün", *Psikanaliz Buluşmaları-8 Sürgün ve Psikanaliz*, 18-19 Kasım 2011, Editör Ayça Gürdal Küey, Bağlam Yayınları, 2014, ss.49-52.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, 2014.
- İzmir, Mutluhan. *Lacancı Psikanaliz ve Karakter Çözümleme*, İmge Yayınları, 2015.
- İzmir, Mutluhan. *Öznenin Diyalektiği Hegel Sartre Lacan*, İmge Yayınları, 2019.
- Lacan, Jacques. *Benim Öğrettiklerim*. Çeviren Murat Erşen, Monokl Yayınları, 2017.
- Lacan, Jacques. *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*. Çeviren Nilüfer Erdem, Metis Yayınları, 2017.
- Le Breton, David. *Acının Antropolojisi*. Sel Yayınları, 2020.
- Rank, Otto. *Doğum Travması*, Metis Yayınları, 2014.
- Şahin, Alper. "Eleştirel Pedagoji ve Metapsikoloji Bağlamında Okul ve Yatılılık", *Psikanaliz Yazıları-Psikanaliz ve Sanat*, Editör Talat Parman, Bağlam Yayınları, 2009.